



Neke i danas savremene Strossmayerove misli.

Dr. Andrija Spiletak.

(Nastavak).

2. Biskup Strossmayer i vladika Nikanor Ružičić.

U ljetu 1891. putovao je bivši vladika užički Nikanor Ružičić po našim krajevima, pa je bio gostom i biskupa Strossmayera. Vrativši se s puta piše on 18. septembra iz Beograda opširan list — protokoliran u arhivu biskupije dakovačke pod br. 1163 — koji je zanimljiv radi svojeg sadržaja, a i radi Strossmayerovog odgovora.

Ružičićev list, latinicom pisan, glasi:

»Preuzvišeni Gospodine!

Vrativši se s moga dugog puta, s blagoslovom Božijim stigao sam kući svojoj u Beograd tek u jučerašnji dan.

Blгодарim pre svega preblagom Bogu, što me je svojim svetim Anđelima na putu pratio i štitió i kući svojoj nevredima i čila povratio. Hitam sada da i drugu svoju dužnost i prema prijateljima savesno ispunim, koji su me bratski i prijateljski predusretali, dočekivali i ispraćali.

Pa kako je u srcu mome duboko urezana i Vaša ukazana mi bratska ljubav i milošta, to se žurim da odmah i ovim putem izjavim i Vašoj bratskoj milosti i preuzvišenosti moju duboku poštu i blagodarnost na očinskom predusretaju, bratskom gostoprimstvu i prijateljskim odnosima prema meni — kao gostu Vašem. Neka Vam je, dakle, po hiljadu puta slava i hvala!

Međutim dozvolite mi, preuzvišeni Gospodine, da smem slobodno i otvoreno izraziti se, da se nisam nimalo nadao takvom bratskom prijemu i iskrenim i plemenitim odnosima prema mojoj malenkosti, s kakvim ste me blagoizvolili Vi predusresti. Ti plemeniti i iskreni odnosi, i ti bratski i otvoreni razgovori, utkani sa jakim poverenjem, izgledili su sa srca moga i najmanju sumnju, koja se beše uvukla sredstvom novinarskih glasila, koja Vas u više prilika oglašavahu za nekakvoga velikoga neprijatelja srpstva i pravoslavlja. Ja sam u govoru našem naročito svraćao pažnju

Vašu i na to, i Vi ste se i o jednom i o drugom i suviše prijateljski i laskavo izražavali, i time me lično i potpuno uverili, da u Vašim grudima stanuje samo jedan neobično veliki Duh, koji revnosno deluje u korist slavenskoga jedinstva i prijateljstva obeju crkava; kao i da u Vami leži veliko i široko srce, a da kroz žile Vaše teče najčistija i najplemenitija krv slavenska, koja pokreće razum Vaš na plemenita i uzvišena dela, koja idu u korist slavenskoga naroda. Vi ste, istina, za Hrvatsku jedan veliki Golijat, kakvoga vekovi radaju, i kakvoga u današnje doba nema gotovo ni jedan narod u celoj Evropi. Ovo zasvedočavaju mlogobrojne zadužbine Vaše, a naročito veličanstvena i u svetu vrlo retka i uzorna crkva đakovačka, koja će vekovima svedočiti celom svetu i potomstvu o Vašem velikom Duhu i besprimernom požrtvovanju Vašem. Ali Vi ste u isto vreme i jedna veličina u slovenskom svetu, preko koje se lako ne prelazi, i o kojoj se u svetu mora voditi računa; pa zato nije nikakvo čudo, što se ime Vaše preuzvišenosti tako često u štampi potrže, pa i napada. Nu ipak ne treba da Vas ti napad i zbunjuju u Vašem rodoljubivom delovanju, koje Slavenstvu bez sumnje stvara lepu budućnost, i koje Vas u svetu još poznatijim i neprijateljima Slavenstva još strašnijim čini.

Preuzvišeni Gospodine, i najveći neprijatelji Vaši moraju priznati, da ste Vi nosilac slavenske ideje na sjevero-zapadu, i da ste n-lage Slavene u Austro-Ugarskoj probudili iz mrtvačkoga sna i dremeža; i, osvestivši ih, upoznali ste ih sa slavenskom idejom i svetom zadaćom njihovom. I oni danas smelo i ponosno podižu glavu svoju, ispovedajući i dičeći se javno sa imenom: Slavjanin, od koga su se imena pre dve tri decenije strašili i klonili kao kužne bolesti.

Zato nemojte, Gospodine, ni obraćati glave svoje na te podle klevetnike i neprijatelje slavenskoga naroda uopšte i srpsko-hrvatskoga posebice, već s prezrenjem ostavite ih vremenu da ih ono samo obara i ruši; a Vi i dalje delajte u korist slavenstva uopšte i srpsko-hrvatskoga naroda napose, dokle god u Vami kuca hrvatsko srce i teče plemenita slavenska krv, s potpunom nadom, da će Vas u svemu dobrome i korisnome potpomagati svaki pravi Slavjanin, u jakom uverenju, da je zaista budućnost slavenskog naroda, koji danas svojim porodom prikrljuje celu Evropu na sve četiri strane; i koji broji toliko članova svojih, koliko, gotovo, sve druge narodnosti na Evropskom kontinentu. — Štaviše, neka Vas u Vašem delovanju na ujedinjenju sveg Slavenstva nimalo ne omete ni razlika veroispovesti kod pojedinih plemena, niti da Vas u Vašem revnosnom radu zadržava verski šovinizam, koji Vam neprijatelji podmeću. Glavno je da smo mi svi Slaveni Hrišćani, a ako i to baš ne bude moguće, onda bar neka smo svi istiniti i pravi rodoljubi i prijatelji bratske sloge i slavenskog jedinstva, s devizom: »brat je mio, ma koje vere bio«, pa neka su nam veroispovedne razlike sasvim sporedne stvari, koje ne bi trebalo nimalo da utiču

na narodnosno jedinstvo. — Sveto Jevandjelje neka nam je spona, a rođačka krv i bratska ljubav neka budu jak i izvrstan tutkal i cimet malter, koji će nas sve čvrsto spajati i održavati u jedinstvu slavenskog naroda, koji treba da je vazda, a i jeste i danas, strah neprijateljima Slavenstva!... Na osnovu gornje devize i bratske ljubavi propovedajmo svi mi bratstvo i čvrstu slogu, pa svi energično i složno i radimo na ujedinjenju sveslavenskoga naroda! I samo tako radeći osiguraćemo lepu budućnost sveslavenskom narodu uopšte i Srbo-Hrvatima posebice, za što smo svi mi dužni i život svoj u svako doba žrtvovati.

U to ime ja Vas srdačno pozdravljam i želim da dugo i za mlogo poživite i da dočekate sveslavensko ujedinjenje u celji kojoj ste delovali toliko godina! — A pozdravljajući Vas i blagodareći Vam na bratskom predusretaju i gostoprinstvu, molim ne zaboravite i na moju malenkost u svojim sv. molitvama, kô što ću i sam uvek moliti se Bogu za Vas i za Vašu pastvu i klir.

Sa osobitim poštovanjem jesam i ostajem vazda

Vaš istinski poštovatelj
Episkop Nikanor.«

Beograd

18./9. 1891. god.

★

U listu od 16. oktobra 1892.¹ piše Strossmayer Dru F. Račkome: »Dolazi takoder u Zagreb vladika Nikanor Ružičić. Ovdje kod mene bio je jedno tri nedilje dana. To Vam je čovjek prazne glave i praznoga srca. Šoven pako srpski i mrzitelj hrvatskoga naroda i katoličke crkve. Htio bi se početkom predstaviti kano prijatelj Hrvata i kano prijatelj crkve katoličke, ali kako mu je srce puno mržnje prema Hrvatstvu i prema Katolištvu, tako mu ta mržnja i nehotice, osobito kad se malo ugrije, prekupi, i tada je čuti ružnih stvari. Ovdje jedanput je pri mojem stolu tako prekupio, ali je tada od mene i čuo, što po svoj prilici nigda dosele čuo nije. Percute stultum per caput, ne videatur sibi sapere. On će se na Vas obraćati i čuvajte ga se. Čovjek je — opetujem — prazan i zloban. Misli u Zagrebu zimovati. Lud je, tko ga je poslao u Zagreb. Čini se, da je poslan u Zagreb, da se rezervira za buduće događaje i za buduća vremena.«

Rački 2. decembra javlja Strossmayeru: »Episkop Nikanor dolazi u Akademiju raditi. Vidam ga svaki dan, ali dalje ništa.« A Dr. Šišić dodaje bilješku: »U Zagrebu je naštao potpuno nekritičnu i šovinističku knjigu: Istorija srpske crkve. Zagreb 1893.² To

¹ Pismo Ružičićevo nosi jasan datum 18./9. 1891., a Strossmayerov odgovor 24./12. 1891. Protokolirana su oba u zapisniku g. 189-. Stoga mislim da je i ovaj list pisan g. 1891. — Isp. Šišić F.: Koresp. Rački-Strossm. IV. str. 325—6.

² Ibidem str. 332—3.

isto kaže i Rački u listu od 29. jula 1893.: »Jeste li dobili prvu knjigu »Istorije srpske crkve« od Nikanora? Nepojmljivo neznanje, a još veći fanatizam! Ne može se ni kritizovati, jer je ispod svake kritike.«³ A Strossmayer mu 1. kolovoza odgovara: »Još nisam ništa dobio od Nikanorove povijesti. Ne smijemo nipošto ošutiti glupe navale na Crkvu našu. Valja na svaki način odgovoriti tomu čovjeku.«⁴ Ali 21. rujna, sav ogorčen čitanjem Nikanorove knjige, piše Račkome: »Ne mogu omučati (prešutjeti), da je — žalibože — u najnovije doba jedna takva (na laži i potvori osnovana) povijest u našem Zagrebu svijetlo ugledala, koja bez ikakvih historičkih spomenika i vrela, pače, prot svemu, što je po pravoj povijesti već odavna nedvojbeno postalo, ništa drugo nije nego usijana mašta, taština, ispraznost, zavedljivost, otrov i prava klica razdora. Narod u komu bi se mladež takim kruhom svagdanjim hranila, dokazao bi, da nije za svjetlost i život, da nije za slobodu i napredak. O njemu bi se pače reći moglo, da se jurve u tminah i sjeni smrti nalazi. Bog će dragi naš narod jednoga i drugoga imena od te pogibelji i propasti očuvati.«⁵

U pismu od 29. septembra javlja Rački među ostalim: »Nisam zaboravio ni na Ružičićevu povijest!«⁶ A 3. oktobra ga biskup ponovno potiče: »Molim Vas također i Ružičiću očitajte kako valja lekciju. Ne smijemo take stvari zanemariti, osobito u današnjih okolnostih. Ja čitam sad to djelo, pak se lijevom rukom krstim od čuda. To je djelo otrov otrova našega vremena, a Srbi naši su do glave već zagrezli u to blato.«⁷ Napokon u listu od 12. oktobra piše biskup: »Hvala Vam da ste o Nikanoru pisali«, jer je u »Obzoru« od 10. oktobra sa šifrom —a— izašao članak: Istorija srpske crkve od episkopa Nikanora Ružičića.⁸ Žao mi je što toga članka nemam pri ruci.«



Kako se iz ovoga dopisivanja biskupova sa Dr. Račkim jasno vidi, Strossmayer je već 1891. u jesen, kad je Ružičić skoro tri sedmice bio njegovim gostom, stvorio sud o njegovoj »iskреноj ljubavi i trpeljivosti«, a Ružičićeva Historija, izašla u Zagrebu 1893., samo je taj sud ukrijepila i kod Strossmayera i kod Račkoga.

Pa ipak je Strossmayer bio vrlo »obazriv« i taktičan, kako se to razabire iz njegovog odgovora na gore navedeni list Ružičićev. Biskup je odgovorio tek 24. prosinca 1891. ovako:

³ Ibid. str. 384.

⁴ Ibid. str. 384.

⁵ Ibid. str. 388.

⁶ Ibid. str. 389.

⁷ Ibid. str. 391.

⁸ Ibid. str. 393—4.

»Prečasni moj vladiko i premili brate u Isusu!

Sto i sto put Vam hvala na čestitki povodom božićnih naših svetaca i povodom predstojeće Nove Godine.⁹ Bog i Vas, brate, preobilno blagoslovio i vazda Vas i vazda svakim danom svoje svete milosti obasuo!

Vi potpuno pravo imate: da je međusobna ljubav i sloga naša jedini uvjet sreće i slobode naše; dočim je bez dvojbe neljubav i nesloga naša međusobna uvjet naše smrti i propasti. Proklet bi bio, i doista će proklet biti, koji među braćom razdor sije.

Gledom na sv. vjeru našu nema nikakvoga na svijetu razloga, da se pravoslavni sa pravovjericima, a pravovjerni sa pravoslavnima taru. Vjera nam je sveta obojima jedna ter ista; ona je vječiti odziv bića i srca Božjega prama nami. Ona je od Alfe do Omega ljubav sveta, ljubav čista, ljubav spasonosna i plodovita. Ljubav u svakoj riječi, u svakoj istini i u svakom zakonu svomu; ljubav u svakom otajstvu svomu, osobito pako u onom svetom otajstvu, u kom Isus Krist sam božanstvom i čovječanstvom svojim ujedno prebiva pravim, živim i istinitim načinom, kod pravoslavne braće kao i kod nas. Sve darove bića svoga i srca svoga, sve darove sv. križa i smrti svoje, skupa sa darovima usrksnuća svoga dijeli Isus Hristos u svetoj liturgiji i na svetih oltarih naših zato bičem, scem, križem i smrti svojom prebiva, da se u dušu i srce naše preseli skupa sa onom svetom ljubavlju, koju prema nama nosi, i da nas sve, koji u njega vjerujemo i koji ga u jednoj i u drugoj crkvi uredno i dostojno primamo, u jedno tijelo, u jednu dušu, pretvori. Tko bi pri tom svetom ognjištu, koje je Bog u liturgiji i na oltarih naših raspalio, hladan i mrzal, bez ikakve vatre ljubavi ostati mogao, dokazao bi, da mu se je srce već odavno u kamen pretvorilo.

Ovo su, mili moj brate vladiko, nauci, koje sam ja sveđer dosad učio i slijedio; ove ću ja i u buduće uvijek, dok živ uzbudem, učiti i slijediti.

Poleg ovoga svega, što bi se u nas i s jedne i s druge strane zdušno i svjesno slijediti imalo, ostaje ipak pitanje između istočne i zapadne crkve, koje je Bog sam na dnevni red ovoga svijeta postavio, i kojim su se uvijek i uvijek veliki dusi i veliki narodi bavili, tako na priliku sabor Lionski i sabor Florentinski. Ovo pitanje još i danas na dnevnom redu stoji i čeka horu, koju vječiti Otac u svojoj ruci drži, da se sretno na spas kršćanske prosvjete, kršćanskoga života riješi. To je pitanje ne vjere same, nego je pitanje crkve, njezinoga nutarnjega sustava i ustava.

Kako danas stvari stoje, u nas ima jedinstva, koje sve crkve ovoga svijeta u jedno tijelo spaja, koje i cjelovitosti i pojedinim

⁹ Meni se čini, da se ovaj uvod odnosi na drugi R. list, jer je sav sadržaj ovog lista odgovor na Ružičićev list od 18. septembra. Nema među spisima R. čestitke za Božić i N. godinu. A možda je taj drugi list i nestao. Na to upućuje i govor o »novom listu« na kraju ovog pisma.

dijelovima svoju snagu, svoju moć daje i pobjedu zajamčuje; koje pojedine crkve viš država samih uznaša i od njihovoga jarma čuva, ne zato da može bit proti pojedinim državama i narodima rade, nego da tim uspješnije i plodovitije pojedinim državama i narodima služe.

Ja ovo jedinstvo sveto, koje se i u vanjskom i u nutarnjem stanju i djelovanju crkve očitovati mora i uvijek očituje, iskreno mi je reći, u istočnoj crkvi ne vidim; ali, da budem ujedno pravedan i nepristran, ne vidim ni u Rimu one universalnosti, koja bi po naravi i opredjeljenju te crkve vladati imala. I ja sam se, kô što znate, tim pitanjem kadšto bavio, pak mislim, da mi je to samo nesmišljenost i nezrelost zamjeriti mogla.

Ovo je u privatnome listu samo natuknuti moguće.¹⁰

Što pišete o listu novom, koj bi se u prilog slozi osnovati imao, mislim, da mi imamo dost listova; ali je žalibože manje pameti i mudrosti.¹¹ Ove listove koji obstoje valja nadzirati i od nesloge braniti, a na ljubav i slogu navraćati.

Moji Vas svi lijepo pozdravljaju. Ja Vas pako bratski grlim i celivam. Vašoj se bratskoj ljubavi i nadalje preporučujem.

Djakovo 24. 12. 1891.

Vaš brat
Strossmayer v. r.
vladika.«

3. Strossmayer o dužnosti Nijemaca u Hrvatskoj.

1. Devedesetih godina prošlog stoljeća držali su dalmatinski Dominikanci sv. misije po dakovačkoj biskupiji. Biskup Strossmayer je javljao Okružnicom, u kojima će se župama sv. misije održati i kojim redom, hvalio revnost misionara, a svojim župnicima toplo preporučao, da vjernike pripreve za sv. misije i izvijeste Ordinarijat o uspjehu održanih sv. misija.

Tako su koncem studenoga 1894. bile određene i sv. misije u Rumi (Srijem). Ali se mjesni župnik, Dr. Josip Paus tome usprotivio. U dopisu od 12. studenoga 1894. br. 194 javlja on biskupskom Ordinarijatu u Đakovu: »poznati plod sv. misija nebi se u rumskoj župi nikako postići mogao, buduć su rumski župljani skroz, s malom iznimkom (65 pari hrvatskih a 1523 njemačkih) sami Nijemci, te stoga nebi od misija u hrvatskom jeziku držanih nikakovu korist crpili, dapače bi ih s nepovjerenjem susretali.

Treba bo znati, da je hrvatski jezik u ovoj župi više favoriziranjem nego pravom u porabi, i da se ta poraba

¹⁰ Poznato je, da se Str. tim pitanjima bavio od prve svoje mladosti, 80-tih godina toliko i radio i pisao i o crkvenom jedinstvu i o starosl. jeziku, o kultu sv. Ćirila i Metoda, i bio žestoko napadan sa strane pravoslavne braće.

¹¹ O »listu novom« nema spomena u gore navedenom listu Ružičićevom. Stoga mislim da je ipak episkop Ružičić pisao i drugi list Strossmayeru, pred Božić g. 1891. Dr. A. S.

proteže više na one funkcije, koje svijet ne mora da razumije (pokop, vjenčanje, krštenje, uvod), a u veoma malom opsegu (svaka peta hrvatska) na propovijedi, koje treba da budu razumljive, ako hoće njima na slušateljstvo djelovati.

S tih razloga misli ponizno potpisani, da za sada nebi shodno bilo u ovoj župi sv. misije držati, jer ne samo da bi bile bez ploda, nego bi dapače teško i polako ali sigurno napredujućem pohrvaćivanju mogle na užtrb biti.«

Taj dopis rumskog župnika Dra J. Pausa ozlojedio je biskupa Strossmayera tako, da je već 18. studenoga 1894. pod br. 1587 sam sastavio odgovor, koji se u originalu čuva u arhivu đakovačke biskupije, a glasi:

»Gospodine paroče!

Obično učeni i gorljivi svećenici se raduju, kad njim se misionari pošalju, jer se tom prilikom obilnije predikuje, jer se tom prilikom svijet skoro sav ispovijeda i pričešćuje; riječ u jednu: jer se svetima misijama svijet u kršćanskoj vjeri i svakoj izvrsnosti jači i krijepi. Ispunjuje se svetima misijama doslovice ono Svetoga pisma: *Ecce ego mitto vos, ut eatis et fructum afferatis et fructus vester maneat.*

Vi ste, moj paroče, protivnim putem pošli, što Vam ne služi na preporuku. Razlog koji ste naveli za to Vaše ponašanje, ne stoji i zato: ako ove godine i neće biti kod Vas u Rumi misije, biti će, ako Bog da na godinu, a Vi ćete i pred Bogom i pred Ordinarijatom odgovarati, da misije svete svojoj uzvišenoj svrsi odgovore.

Jedno je što u Vašem dotičnom dopisu u oči pada, a to je: da se jezik hrvatski u Rumi rabi više favoriziranjem nego pravom.

Svatko se ovd čudom pita: Što taj parok hoće da reče? Zna li taj parok, da u državi Hrvatskoj živimo? I da na tu hrvatsku državu spada i Ruma? Zna li taj parok, da u hrvatskoj državi ima i državnoga prava i da to pravo valja i za Rumu? Zna li taj parok, da ta država hrvatska ima svoj javni jezik, koji i u Rumi svoje pravo i svoju valjanost ima? Zna li taj parok, da Nemci Rumljani amo došav, nisu nikakvi državni ugovor sa javnom oblasti sklopili, da će biti status in statu (država u državi), i da ih neće obvezivati zakoni države i domovine u kojoj stanuju i sve blagodati držayne uživaju?

Nemci rumski valja da su već 100 godina u Rumi. Zar oni nisu bili u stanju za to 100 godina naučiti jezik hrvatski? Ja se sjećam, da su jednom Nemci prije 30 do 40 godina, kad sam ja u Rumi križmao i posjet kanonički obavljao, k meni došli i zamolili me: da se njihova škola hrvatska u nemecku pretvori. Ja sam im odgovorio: da to na mene ne spada i da ne stoji u mojoj nadležnosti; ali sam ujedno im i najozbiljnije rekao: pak da sve to što vi išćete u momu pravu i u mojoj moći stoji, ja vam želju nebi ispunio. Nitko ovd ne

želi dirati u vaš narodni i familijarni jezik; ali budući da vi u hrvatskoj zemlji stanujete, sve blagodati te zemlje ravno sa ostalim žiteljstvom uživate, vaša je dužnost, kojoj se nikako oteti ne možete, da naučite jezik hrvatski; a ne samo da je to vaša stroga dužnost, nego je to i vaš očevidni interes, jer vi valjda ne želite da vaša djeca i vaše potomstvo isključeno ostane na uvijek od svake javne časti i službe. Vi želite da vaša djeca uzmognu danas sutra biti odvjetnici, liječnici, sudije, činovnici, meštiri, svećenici i t. d. To pak sve ne mogu vaša djeca biti u Hrvatskoj bez potpunoga znanja hrvatskoga jezika.

Vidite, moj paroče, kako valja dobro promisliti prije neg ćeš nešto napisati i u svijet poslati. Što rečeš, iščezne; što napišeš, ostaje. Ako dakle već valja dobro promisliti svaku koju ćeš reći, još više valja svaku promisliti, koju ćeš napisati i u svijet poslati.

Glede službe božje uopće želim, da mi potanko opišete, kako se danas obavlja i što o tomu piše i naređuje *V i s i t a c a n o n i c a*! (Stara biskupijska uredba u kojoj su označena sva prava, dužnosti i privilegija, priznata u pojedinim župama. — Op. p.)

Božji blagoslov s Vami!

Josip Juraj.
Biskup.«

★

2. Istoga dana 12. studenoga 1894. upravio je predstojnik samostana kapucinskoga u gornjem Osijeku, O. Kazimir Hasak, molbu biskupu Strossmayeru, da dopusti i svoj očinski blagoslov dađe priloženom programu, po kojemu se ima u Osijeku u kapucinskoj crkvi svečanom trodnevnicom proslaviti beatifikacija P. Didaka iz Cadixa u Španiji, kojega je Leon XIII. proglasio svecem 10. travnja 1894. U programu stoji, »da će u nedjelju (2. prosinca) biti u 7 sati sv. misa, a iza nje hrvatska prodika, dok će u 9 sati biti sv. misa, a nakon iste njemačka prodika«. To se biskupu Strossmayeru nije dopalo. Stoga on dopisom od 15. studenoga br. 1588 dostavlja program te proslave vicearhidjaku i župniku gornjeg Osijeka, Josipu Horvatu, u kojem kaže:

»Biskupski ovaj Ordinarijat odobriti će i pohvaliti njihov naum, ali prije nego program svečanosti odobri, želio bi ovaj Ordinarijat znati, da li je tim što se hrvatska predika drži u 7 sati a njemačka u 9 sati, zapostavljen možda hrvatski jezik njemačkomu. Ovomu se Ordinarijatu čini, da je tim što se njemački prediči u 9 sati, njemački jezik odlikovan. To ovaj Ordinarijat nebi mogao odobriti, pošto je hrvatski jezik u Hrvatskoj državi po pravu i na prvom mjestu, a njemački je samo favoriziranjem trpljen i od nužde.

Stoga pozivlje Vas ovaj Ordinarijat, da Vi, pošto su Vam okolnosti gornjogradske župe dobro poznate, ovamo čas prije izvijestite, da li se u tom za hrvatski jezik kakvo poniženje i prezir skriva,

što se rano ujutro, kad još nikoga nema, prediči hrvatski, dočim poslije kad se odani, oko 9 sati njemački — ili možda koje okolnosti tu točku programa opravdavaju?»

Dopisom od 17. studenoga br. 544 župnik J. Horvat izvješćuje, »da je časni otac gvardijan kapucina taj program svečanosti za dane 2., 3., 4. prosinca sastavio pitajući najprije potpisanoga za savjet. Jezik hrvatski tim što je prodika u jutro u 7 sati nije zapostavljen, već uprav zahtijevaju to mjesne okolnosti, jer baš u to vrijeme, naime na 6 satnu misu u jutro ide ponajviše, tako rekav samo naša hrvatska publika, osobito nedjeljom...« I dalje u dopisu župnik J. Horvat opravdava sastav programa i moli njegovo odobrenje i dodaje: »Prečasni biskupski Ordinarijat može biti posve uvjeren, da se u tom što se tiče misli hrvatske, sa strane potpisanoga dobro i savjesno pazi, da svud dobije odgovarajuće odlikovanje i prvenstvo.«

Poslije toga izvješća biskup je 20. studenoga pisao Kapucinima, da je odobrio program svečanosti »pretpostavljajući, da se u tom što se hrvatski rano u jutro prediči, ne skriva nikakvo poniženje za hrvatski jezik, koji u Hrvatskoj državi svuda mora imati prednost i odlikovanje.«

*

3. U Berku (Srijem) starosjedioci su Hrvati, ali ima mnogo i Nijemaca i Madara doseljenika. Biskup Strossmayer imao je više puta mnogo brige i sa Berkom i sa ostalim župama u Srijemu, gdje su te narodnosti pomiješane. Političke vlasti su — kô i svugdje — osobito za vrijeme političkih izbora iskorišćavale mjesne nesuglasice, pa su korteši i kandidati obećavali biračima druge narodnosti i škole i drumove i svakojake blagodati, pa čak i propovijedi i slične povlastice u crkvi na njihovom materinskom jeziku. A ako je koji katolički župnik bio pristaša režima, tome je režim priskrbio i mjesto odbornika u županiji, a i zastupništvo u saboru u Zagrebu ili u Pešti. Za Khuenove ere bilo je takvih u Srijemu nekoliko. Dakako, takvi su se ulizice smatrali osiguranima i u slučaju svojih težih prestupa, pa je i shvatljivo što je Strossmayer baš u takvim slučajevima nastupao svom snagom svog biskupskog autoriteta, pa se od svoga pravca nije ni za korak udaljio niti onda, kad se sam ban Khuen lično i u finoj formi na njega obraćao preporukom za ovoga ili onoga svoga štićenika.

O tome bi se dala napisati čitava knjiga. Ja ću ovdje navesti samo jedan slučaj iz Berka.

Dana 19. lipnja 1894. došla je u Đakovo »velika seljačka deputacija hrvatske narodnosti iz Berka, Tompojevaca i Lovasa, pa se potužila, kako se na sve strane župljani hrvatske narodnosti zameštavaju i kako župnici očito idu Nijemcima na ruku i svakojake im povlastice daju.« Deputacija iz Berka predala je tom prilikom i na

4 stranice arka ispisanu žalbu, u kojoj se Hrvati tuže na svoga župnika, što u crkvi njih i njihove djevojke i »hrvatske mlade svezate glave« i »u šamijama« zapostavlja i »naše hrvatske ljude tera neka se sklanjaju Nijemcima iz klecala«, a Nijemci im se »sve podsmejavaju i guraju u crkvi«. A kad su mu se radi toga potužili, župnik ih je nazvao »preterancima«. Stoga oni ponizno mole biskupa »neka im se jednom iskaže: koji su to preteranci, ili Nijemci iliti mi Hrvati, kojih su djedovi ili pradjedovi s Turcima krv prolijevali za ovu našu domovinu«. Nijemci se »klade u birtiji za bure piva, da će baš usprkos nama Hrvatima sjesti u prednja klecala, a tako su i učinili«. A g. župnik im ne zabranjuje nego se tim još diči, a ne stara se da napravi red u crkvi, nego se većinom stara kako da na općinu namet nametne, te sad imademo na svaku poreznu forintu 85 novčića; a to nam je donio naš g. župnik, otkako je postao općinski odbornik...«

Ta je tužba zaprimljena u biskupskoj kancelariji 19. lipnja 1894. br. 863. Strossmayer je na naleđu sam napisao: »Odmah se ima najstrožija zapovijed i uputa dati paroku beračkomu: da svojim župljanom starosidiocem u svemu zadovolji; kô što su pređi starosidioca, koji su crkvu zidali, paroka dotirali i uzdržavali, imali svake nedilje i sveca svoju prediku, svoj kršćanski nauk, svoju pjevanu misu, tako to ima vazda i odsele biti. I u manjim stvarima valja, koliko je samo moguće starosidiocem zadovoljiti, tako na priliku glede klupa, glede reda djevojačkoga, glede procesija i t. d.

Nije mi nimalo drago, što parok kao odbornik odgovornost na sebe uzima novih tereta, koji se puku namiću. Ako u tomu obziru bude tužba nadalje, zapovjediti će se paroku, da se odborničtva odrekne. Odborništvo paroka samo tada je korisno i pastirstvu duhovnomu u prilog, ako se očividno na korist općine vrši. Parok nikad se ne smije svojim župljanom prijetiti, a još manje snije svoje župljane dražiti.

Ovo se sve na dušu i svijest paroka staviti ima sa opomenom da gleda, da mu u župi mir Božji zavlada. Strance ima parok dobrim opomenuti, da budu čedni i umiljati.«

Osim toga je Strossmayer 20. lipnja upravio dopis nadležnom vicearhidakonu, kojim ga pozivlje, »da budno pazi, te se prastari običaj u svima crkvama najsavjesnije čuva i sačuva, koji red i običaj nije vlastan nitko do mene samoga mijenjati; što obično može biti prigodom vizite kanoničke, kada ću imati prilike i jedne i druge saslušati.« Daje mu upute što se tiče Berka i kao nadležnoga dekana moli ga, »da nad župnikom bdije, počesto ga pohađa i na to navodi, kako bi on svoje župljane hrvatske narodnosti ljubio, pak bio i njima otac i majka.«